

DOI: 10.55666/folklor.1354481

TÜRK DÜNYASI MASALLARINDA EVLİLİKLE İLGİLİ TESPİTLER*

Derya ÖZCAN GÜLER** & Ali ÖZKAN***

Öz

Evlilik, toplumun temel beklentilerinden biridir. İnsanlar, bu beklenti etrafında, evlilik kurumunun şekillendirdiği geleneklerle kültürün bir parçası olmayı sürdürür. Evlilik ve evliliğin törensel yanını oluşturan düğün, birçok masal metninin mutlu sonla bittiğine işaret eden bir kod olarak kullanılır. Masalın içinde bir aksiyon ya da masalın sonunda iyinin ödülü olan bir mutluluk sembolü niteliğindedir. Bu çalışmada Türk dünyası coğrafyasının çeşitli bölgelerinden seçili masalarda geçen, evlilik ile ilişkilendirilen konular ele alınmıştır. Evlenme, her kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de çok önemsenmiş; bu nedenle toplumsal değerlerin aktarıldığı masal metinlerinde de sıklıkla kendine yer bulan bir motif olmuştur. Evliliğin toplumsal yapı içinde ele alınışı, masal gibi köklü bir anlatı geleneği içinde kendine nasıl yer bulduğu, hangi yönleriyle ve nasıl bir bakış açısıyla yansıtıldığına izin sürmek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Azerbaycan, Başkurt, Gagavuz, Hakas, Kazak, Kırgız, Nogay, Özbek, Tatar, Tuva, Türkmen, Uygur, Yakut olmak üzere on üç Türk boyunun masalları ile ilgili lisansüstü tez çalışmalarında yahut kitaplarda yer alan masallar incelenmiştir. Bu masalarda evlilikle alakalı örnekler tespit edilmiş ve ele aldıkları konuya göre tasnif edilmiştir. Buna göre evlenme şartları, ikinci evlilik, çok eşlilik, hayvanla evlenme, olağanüstü varlıklarla evlilik, aile içi evlilik şeklinde evlilikle ilgili çeşitli alt başlıklar oluşturulmuştur. Altı adet alt başlık içerisinde de paragraflar şeklinde alt maddeler bulunmaktadır. Türk dünyası topluluklarının masallarında evlilik, masalın düğünle törensel bir havaya bürünen, masalın mutlu sonla bittiğini gösteren bir işaret olmaktan öte, masalın olay örgüsü üzerinde işlevsel bir önemi olan bir motif şeklindedir. Evlenme şartlarında daha çok kısıtlı bir zamanda zor bir işin yapılması şart koşulmuş; şartı da bazen evlenecek kişiler bazen ebeveyn belirlemiştir. İkinci evlilik maddesinde baba olan erkeğin ikinci evlilik yapması nedeniyle zalim üvey anne motifi tespit edilmiştir. Türk dünyası masallarında çok eşlilik, genelde hükümdar konumundaki erkeklerin çocuksuzluk sorunu nedeniyle başvurduğu bir çözüm olarak yansıtılmıştır masalarda. Bazen iki bazen altmış adet karısı olan erkeğin eşleri arasındaki kıskançlık da masalda entrikannın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tespit edilen alt başlıklar içinde örneğine en çok rastlanana hayvanla evlenmedir. Hayvanla evlilik yapan kişi genelde kadındır ve Türk dünyası masallarında en çok ayı ve yılanla evlilik tespit edilmiştir. Olağanüstü varlıklarla evlenme başlığı altında, insanın devle ve periyle evlenmesi örneklerine rastlanır. Devle evlilik yapan kahraman genelde kadındır ve zor kullanarak, kaçırılarak evlenmek zorunda kalmıştır. Perilerle evlilikte ise evliliği yapan kahraman genelde erkektir, peri kızıyla mutlu bir hayat yaşar. Türk dünyası masallarında aile içi evlilik örneği sayıca azdır. Masalarda aile fertlerinden biriyle evlilik, çeşitli sebeplerle gündeme geldiği hâlde evliliğin gerçekleşmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk dünyası, masal, evlilik, hayvanla evlilik

* Bu çalışma Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında; Derya Özcan Güler danışmanlığında, Ali Özkan tarafından hazırlanan “Türk Dünyası Masallarında Hayvanlar ve Hayvan Sembolizmi” başlıklı tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır.

** Doç.Dr., Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, derya.ozcan@usak.edu.tr, ORCID:0000-0001-5601-2199.

*** Yüksek Lisans öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, aliozkana1999@gmail.com, ORCID:0000-0001-5650-8709.

AN EVALUATION ON MARRIAGE IN TURKIC WORLD FAIR TALES

Abstract

Marriage is one of the basic expectations of society. People continue to be a part of the culture with the traditions shaped by the institution of marriage around this expectation. The wedding, which constitutes the ceremonial side of marriage and marriage, is used as a code indicating that many fairy tale texts have a happy ending. It is a symbol of happiness that is an action in the fairy tale or the reward of the good at the end of the fairy tale. In this study, the topics related to marriage, which take place in fairy tales selected from various regions of the geography of the Turkic world, are discussed. Marriage has been very important in Turkish culture as in every culture; therefore, it has been a motif that often finds its place in fairy tale texts where social values are conveyed. The aim of the study is to trace the treatment of marriage within the social structure, how it finds its place in a deep-rooted narrative tradition such as fairy tales, in which aspects and from what point of view it is reflected. Fairy tales of thirteen Turkish tribes, including Azerbaijani, Bashkir, Gagauz, Khakassian, Kazakh, Kyrgyz, Nogai, Uzbek, Tatar, Tuva, Turkmen, Uyghur, Yakut, included in graduate thesis studies or books were examined. Examples related to marriage have been identified in these fairy tales and sorted according to the topic they cover. Accordingly, various subheadings related to marriage in the form of marriage conditions, second marriage, polygamy, marriage with an animal, marriage with extraordinary beings, and intra-family marriage have been created. There are also subheadings in the form of paragraphs in six subheadings. In the fairy tales of the Turkic world communities, marriage is like a motif that takes on a ceremonial air with the wedding of the fairy tale, which has a functional significance on the plot of the fairy tale, rather than being a sign that the fairy tale ends with a happy ending. In the conditions of marriage, it was stipulated that a difficult job should be done in a more limited time; sometimes the people who were going to get married sometimes determined the condition. In the second marriage article, the cruel stepmother motive has been identified due to the fact that the man who is the father makes a second marriage. In the fairy tales of the Turkic world, polygamy is usually reflected in the fairy tales as a solution that men in the position of rulers resort to because of the problem of childlessness. Jealousy between the wives of a man who sometimes has two, sometimes sixty wives, has also caused intrigue to appear in the fairy tale. Among the identified subheadings, the most common example is marrying an animal. The person who marries an animal is usually a woman, and marriage with a bear and a snake has been found most often in the fairy tales of the Turkish world. Under the heading of marrying extraordinary beings, there are examples of a person marrying a giant and a fairy. The hero who marries the giant is usually a woman and was forced to marry by force, by kidnapping. In marriage with fairies, the hero who makes the marriage is usually a man, he lives a happy life with the fairy girl. There are few examples of intra-family marriage in the tales of the Turkish world. In the fairy tales, it has been seen that marriage with one of the family members was brought up for various reasons, but the marriage did not take place.

Keywords: Turkic world, fairy tale, marriage, marriage with an animal

Giriş

Masal, araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Söz gelimi Boratav’a göre masal “nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı”dır (Boratav, 1978: 80). Umay Günay’a göre “asırların birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada kendine has bir atmosfer ve üslupla kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatan türdür” (1992: 321). Şimşek ise “genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus (olağanüstü) zaman, mekân, şahıs kadrosu içerisinde, yaşanılan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türü” (Şimşek, 2001: 3) olarak tanımlar. Masalın, kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde gerçekleşen, hayal ürünü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen sözlü anlatım türü olduğunu belirten Sakaoğlu’na göre masallar hoşça vakit geçirmek, iyi ahlaka ve doğruluğa yöneltmek, gizli veya açık belli bilgilerin yayılması için anlatılır. (Sakaoğlu, 2002: 2-11)

Masalla ilgili yapılmış diğer tanım ve tariflere de bakıldığında, anlatısının gerçek dışı oluşu, olağanüstülükler barındırması, nesirle söylenmesi ve kalıp ifadeler içermesi başat özellikler olarak sıralanmaktadır. Masalın kendine has bir anlatıcısının ve geniş bir konu yelpazesinin olduğu da açıktır. Masal hayal ürünü olduğu hâlde, anlatılan olaya inandırma gayesi olmadığı hâlde yüzlerce yıldır anlatılmayı ve yaşamayı sürdürmüştür. Masalın esas derdi, anlatmak istediği nedir, diye sorulduğunda yanıt işlevde gizlidir, masalın temas ettiği öyle noktalar vardır ki türün dinamikliğini korumasına sebep olur. Toplumsal, bireysel, kültürel konularda içerdiği mesajların bireylerdeki yansımaları masalın süreklilik sağlamasında etkilidir.

Masal, değişmeye ve gelişmeye devam eden toplumların değişmeyen yönlerini de vurgulayan, toplumsal yapının, genel doğruların metin içinde, hatta belki satır aralarında aktarımını sağlayan bir yapıya da sahiptir. İnsanla ilgili hemen her konu masalda kendine yer bulur, bunlardan bir tanesi de geçiş dönemlerinden biri olan ve masalarda da kendine yer bulan evliliklerdir.

İnsan yaşamında doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır. Bu üç dönemin her birinde birçok inanç âdet ve çeşitli işlemler kümelenerek söz konusu ‘geçiş’leri ait olduğu kültürün beklenti ve kalıplarına uygun şekilde yönetmektedirler (Örnek, 2000: 131).

İnsanlığın ilkel dönemlerinden itibaren evlilik ve buna bağlı olarak gelin-güvey alışverişi toplulukların kültürel ve ekonomik anlamda işbirliği içinde olmasını sağlamıştır. Doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç temel geçiş dönemi kültürel yaşamın şekillenmesinde; bunlara bağlı inanç ve uygulamalar da geleneksel kültürün temellerinin oluşturulmasında belirleyici olmuştur (Özcan, 2016: 260). Geçiş törenleri içinde yapısının karmaşıklığı ve de içerdiği ayrıntılardaki zengin çeşitlenmeler bakımından ilginç olduğu kadar zor bir gelenek olan evlenmenin; iki kişinin yaşamlarını birleştirmesi açısından bireysel, yeni bir akrabalık bağı kurulması yönüyle de toplumsal yanı vardır (Boratav, 2016: 190-191). Bu karmaşıklık iç içe geçmiş, birbiriyle bütünleşmiş bir gelenekler ağı oluşturmasının yanı sıra toplumun sosyal, siyasi, ekonomik altyapısının oluşması ve bunlar arası dengelerin sağlanmasında da etkili olmuştur.

Gerek kadın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından evlenme her zaman ve her yerde önemli görülmüştür. Toplumun tarihsel boyutu, ekonomik yapısı, yerleşim düzeni, üretim ilişkileri gelenekleri, kültürleri, evlenme biçimlerini de belirler. Her toplum ya da grup, kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini tercih ederken, yapısına aykırı düşecekleri de önlemeye çalışır (Örnek, 2000: 185).

Bir erkek ve bir kadının aile kurmak için yasaya uygun olarak birleşmesi; izdivaç etmek (tdk.gov.tr 21.07.2023) şeklindeki evlenme tanımında geçen ‘yasaya uygun olarak birleşme’ ifadesi “nikâh kıymak” anlamındadır ki nikâh kıyılması törensel bir işlem gerektirir. Bu tören bazen düğün gibi sosyal bir ilan şeklinde büyük; bazen daha küçük bir törenle yapılabilir. Türk dünyası masallarındaki evlilik konusunun ele alınacağı bu çalışmada ise evlilik bahsi geçen kısımlarda bazen metindeki kahramanların evlendiklerine dair bir sözden, bazen düğün yapılmasından hareket edilmiştir. İncelenen masalarda her zaman düğün veya nikâh

gibi bir eylem olmamış; metinde geçen evlendiklerine dair bir ifade yeterli görülerek çalışma kapsamına alınmıştır. Türk dünyası masallarında yer alan evlilikle ilgili başlıkların tasnif edileceği bu çalışma metin merkezli bir çalışmadır ve olay örgüsünde evlenme sözü veya iması geçen her eylem evlilik kapsamında ele alınmıştır. Yani nikâh kıyılması, düğün yapılması gibi işlemlerin olup olmadığına bu noktada bakılmamış, masalın yapısı içerisinde evlilik sözünün geçmesi yeterli sayılmıştır. Zira incelenen birçok masal metninde evlilik masalın başında veya ortasında gerçekleşen ve olayın akışını belirleyen bir madde olarak geçmiş; bazı masallarda ise evlilik kırk gün kırk gece sürecek bir düğünle taçlandırılan bir masal sonu mutluluk klişesi olarak sunulmuştur. Azerbaycan, Başkurt, Gagavuz, Hakas, Kazak, Kırgız, Nogay, Özbek, Tatar, Tuva, Türkmen, Uygur, Yakut olmak üzere on üç Türk boyunun masalları ile ilgili lisansüstü tez çalışmalarında yahut kitaplarda yer alan masallar okunup incelenmiş; bu masallarda görülen evlilikle alakalı örnekler yoğunlaşılacak konuya göre tasnif edilmiştir. Buna göre 1. Evlenme Şartları, 2. İkinci Evlilik, 3. Çok Eşlilik, 4. Hayvanla Evlilik, 5. Olağanüstü Varlıklarla Evlilik, 6. Aile İçi Evlilik şeklinde evlilikle ilgili çeşitli alt başlıklar oluşturulmuştur. Sözü edilen Türk topluluklarının birden fazlasında, bu başlıkların çoğuna ait örnekler tespit edilmekle birlikte; tekrara düşülmemesi için, konuyu en iyi yansıtan, dikkat çekici özellikteki masallarla çalışma örneklendirilmiştir; bu sınırlama dâhilinde tespitler ortaya koyulmuştur.

1. Evlenme Şartları

Türk dünyası masallarında evlilikle ilgili dikkat çeken ve sık tekrarlanan konu, bazen evlenecek kişilerin bazen de yakınlarının çeşitli evlilik şartları öne sürmeleridir. Masallarda evlenme şartları genellikle iki kişi tarafından verilir. Şartı veren bazen çocuğunu evlendirmek isteyen ebeveyn bazen de kendine talip olan kişiye çeşitli şartlar sunan kız ya da erkektir. Şartlar veya şartların getirdiği sonuçlar masalın içinde olumlu ya da olumsuz ilerlemeye sebep olabilmektedir.

Masallarda evlenebilmek için belirli bir zamanda herhangi bir şeyi getirme şartına rastlanır. Bu şart canlı bir varlığı alıp getirme olabileceği gibi cansız bir nesneyi alıp getirme de olabilir. Padişahın Oğlu (Birdal, 2004: 14-15) adlı Azerbaycan masalında padişahın oğlu padişaha üç gün içerisinde Rum padişahının kızını bulup oğlanla evlendirmezse babasını öldüreceği şartını sunar. Akçüko ile Kuuçüko (Doğan, 2009: 152-158) adlı Kırgız masalında han tarafından oğlana on gün içerisinde altı aylık uzak yolda bulunan aslanın ağzındaki külçe altını getirmesi şartı koşulur. Şartı yerine getiren oğlana padişah hem kızını hem de padişahlığının yarısını verir.

Masallardaki evlenme şartlarından biri; bir şeyi bulma şartıdır. Bu şartı yerine getirmek için aday birçok engelle karşılaşır. Padişah ve Oğlan (Uysal, 2014: 260-264) adlı Hakas masalında kız, zalim padişaha hayat ve ölüm suyunu bulursa onunla evleneceğini söyler. Padişah bu şartı kendisi yerine getirmez, oğlana yaptırır. Oğlan, hayat ve ölüm suyunun saklandığı yere gider. Beyaz kavanoza hayat suyundan, siyah kavanoza ölüm suyundan katıp padişaha ulaştırır. Kız ölüm suyunu zalim padişaha, hayat suyunu da oğlana serper. Oğlan o anda yakışıklı bir erkek olur. Kız ve oğlan evlenip mutlu bir şekilde yaşarlar. Hasiyetli Ak Gül (Yalçınkaya, 2018: 1465-1467) adlı Uygur masalında ise sara hastalığına yakalanan padişahın kızı, kim hastalığını iyileştirecek otu bulursa onunla evleneceğim der. Bu haberi duyan yetim çocuk otu bulmak için yola çıkar. Yolda dev suratlı yaşlı kadın padişahın kızına iyi gelecek otun gül olduğunu ve nerede olduğunu sırrını oğlana verdikten sonra oğlan gülün bulunduğu Ketran Cadı'nın bağına gider ve gizlice gülü alır, kıza ulaştırır, kız iyileşir ve evlenirler.

Türk dünyası masallarında görülen evlenme şartlarından bir diğeri bir bina, yapı vb. yaptırmadır. Bu şartta genellikle şartı sunan tarafından en iyinin en güzelin yapılması istenir. Batur (Çetin Milci, 2006: 94-96) adlı Başkurt masalında evlilik yaşı gelen Batur kendi ülkesinin padişahının kızıyla evlenmek istediğini babasına söyler. Padişah bir gece içinde bahçesindeki ağaçlarda kuşlar öten, bir çeşmesinden süt bir çeşmesinden bal akan kendi sarayından da büyük güzel bir saray yaptırmaya şartını koyar. Simurg'un verdiği yüzükle, kedi ve köpeğin yardımıyla Batur, padişahın şartlarını yerine getirir. Padişahın kızıyla mutlu bir ömür yaşar. Sırtmaç (Uçkun, 2003: 473-478) adlı Gagavuz masalında padişahın kızını isteyen oğlan babasını padişahın huzuruna gönderir. Padişah oğlanın babasını iki parça hâlinde evine gönderir. Yüzük sayesinde oğlu babasını tekrar diriltip padişahın huzuruna gönderir. Padişah oğlanın babasına bir gecede mermer bir köprü yaparsa kızını vereceğini söyler. Oğlan yüzük sayesinde köprüyü yapar ama kız oğlanı sevmez bu

yüzden kız oğlanın yüzüğünü gizlice alıp eski nişanlısını yanına getirtip saklar, onunla yatar. Bunu gören oğlan padişahın kızını boşar başka bir kızla evlenir.

Yalan söyleme, masalarda karşılaşılan bir diğer evlenme şartıdır. Üç Yalanda Kırk Yalan (Fedakâr, 2011: 542-546) adlı Özbek masalında padişahın kızı babasına evleneceği kişinin her birinin içinde kırk yalan olan üç tane yalan söylemeyi becerebilen kişiyle evleneceği şartını sunar. Yaşlı annesiyle yaşayan Kel, kızın bu şartını yerine getirmek için saraya gelir, üstün kabiliyeti ve kurnazlığıyla padişahın kızının şartını yerine getirir. Kız şartının yerine geldiğini söyler ve Kel'le evlenir. Padişah kıza ve Kel damadına düğün dernek kurar. Kırk Yalan (Saçkesen, 2010: 648-650) adlı Özbek masalında ise tek kızı olan padişah ölür yerine kızı geçer. Kız kim eğer kırk yalan söylerse o kişiyle evleneceği şartını söyleyip halkına haber verir. Bu haberi duyan çoban, kızın huzuruna gelerek kırk yalanı art arda sıralar hatta kırktan fazla yalan söyler. Kız eğlence hazırlayıp çobanla evlenir.

Evlenme şartlarının hepsinin aynı anda söylenmediği, şartı koşan kişi tarafından diğer günlerde de söylenebildiği Kiyizbay ile Padişah Kızları (Karagöz, 2016: 669-683) adlı Başkurt masalında görülür. Padişah çatıya çıkarak halkına üç şartı olduğunu kim bu üç şartı yerine getirirse kızını ona vereceğini ama ilk şartını o anda söyleyip ikinci şartını sonraki gün, üçüncü şartını da bir sonraki gün söyleyeceğini belirtir.

Bedensel güçlülük; güç gösterme veya kahramanın fiziksel güç ile üstesinden gelebileceği bir iş yapması da evlenme şartı olarak sunulmaktadır. Bu şart; bazen savaşma, ata binme bazen de ağır bir nesneyi yerinden alıp başka bir yere getirebilme gibi yetenek ve güç isteyen işlerdir. Törebeka Hanım (Fedakâr, 2011: 462-465) adlı Özbek masalında Törebeka Hanım hem güzellikte hem de bahadırılıkta eşi benzeri olmayan bir kızdır. Dünürçülük için gelen Sultan Sencer Maziy'in adamlarına Törebeka Hanım gazel söylemede, at sürmede ve kılıç kullanmada kendisini geçecek bir yiğitle evleneceği şartlarını sunar. Törebeka Hanım kırk yiğidini alır ve erkek gibi giyinerek damat adayıyla üç gün üç gece savaşır. Savaşı kazanan Törebeka Hanım, Sultan Sencer Maziy'i utandırır ve Sultan Sencer Maziy pişman olup ordusunun başına dönmez. Törebeka Hanım ise yurduna dönerek halkıyla mutlu bir şekilde yaşar. Bu masaldaki şartlar Dede Korkut Hikâyelerinde; erkeğe kafa tutabilen, fiziksel güç içeren şartlar sunan ve sunduğu bu şartları da yerine getirebilecek güç ve savaş bilgisine sahip kadın kahramanları anımsatır ki bu kahramanlardan ilk akla gelen Banı Çiçek'tir. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde, önce Bamsı Beyrek babasına evlenme şartını "Baba bana bir kız alıver ki, ben yerimden kalkmadan o kalkmalı, ben kara koç atma binmeden o binmeli, ben hasmıma varmadan o bana baş getirmeli, böyle kız alıver baba bana dedi" şeklinde sunar (Ergin, 2018: 70). Babası bu özelliklere sahip kızın Pay Piçen Bey'in kızı Banı Çiçek olduğunu belirtir. Kahramanlar karşılaştığında da Banı Çiçek dadısıymış gibi rol yapar ve kızı görmeye gelen Beyrek ile kızın görüşmeyeceğini söyler. Ve Beyrek'e avda yani at sürmede, ok atmada ve güreşmede yarışma şartı sunar ama yenilir. Tıpkı Törebeka Hanım masalında güzellikte ve bahadırılıkta eşi benzeri olmayan Törebeka Hanım ile Sultan Sencer Maziy'in savaşması gibi Bamsı Beyrek, Banı Çiçek'le savaşır. Ancak Törebeka Hanım masalında Sultan Sencer Maziy yenilip evlenme gerçekleşmezken, Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek arasında evlilik gerçekleşir.

Alpamşa (Gültekin, 2010: 1323-1334) adlı Tatar masalında ise padişah üç değirmen taşının ikisini koltuğunun altına kıştırıp birini de eline alıp dağa çıkan kişiye Sadugaç isimli kızını vereceğini söyler. Alpamşa yarışın olduğu yere gelir. Sırası geldiğinde padişahın sunduğu şartları yerine getirir. Padişahın bulunduğu dağ başına kadar çıkabilen Alpamşa'ya padişah güzel elbise ve kızını verir. Alpamşa'yı yanına oturtan padişah dağ başından geri döndükten sonra düğün yapar ve padişahlığının yarısını Alpamşa'ya verir.

Hamur Bahadır (Duranlı, 2010: 283-286) adlı Saha (Yakut) masalında beş arkadaş ile Hamur Bahadır, Kurt Çar'ın kızını kendilerine eş olması için almaya gelirler. Her biri özel yeteneklere sahiptir. Kurt Çar eğer kızımı koşuda yenerseniz alırsınız, yenemezseniz ölürsünüz der. Kurt Çar, büyü yaptığı için adaylar hünerlerini gösteremez. Büyü yaptığını anlayan adaylar Kurt Çar'ı tuzağa düşürüp öldürürler. Kızı da yerin altında bulurlar ve anlaşıp kızın Hamur Bahadır'a uygun olduğunu söylerler.

Evlenme şartları yerine getirilirken kahramana bir insan, hayvan veyahut olağanüstü varlıkların yardım ettiği de görülür. Bu yardım genellikle varlığın kahramana herhangi bir şey vermesi ya da akıl vermesiyle gerçekleşir. Bu yardımlar sayesinde kahraman, engelleri daha kısa bir şekilde aşarak şartları

yerine getirebilir. Batur (Çetin Milci, 2006: 94-96) adlı Başkurt masalında yardımcı Simurg'un verdiği yüzük, kedi ve köpeğin yardımıyla yapılan bir gece içinde bahçesindeki ağaçlarda kuşlar öten, bir çeşmesinden süt bir çeşmesinden bal akan büyük güzel bir saray şartı; Akçüko ile Kuuçüko (Doğan, 2009: 152-158) adlı Kırgız masalında Şaymeren'in verdiği ilaç sayesinde Akçüko'nun kartal olup şart sunulan aslanın ağzındaki altını kolaylıkla alması; Sigara Tabakası (Karagöz, 2016: 326-332) adlı Başkurt masalında oğlanın kızın güzelliği karşısında bayılmaması için devin verdiği büyülü sigara tabakasını kullanması; Padişah ve Oğlan (Uysal, 2014: 260-264) adlı Hakas masalında hayat ve ölüm suyunu bulma şartında oğlana tayın yol göstermesi masallardaki yardımcılarına örnektir.

Görüldüğü gibi şartlar ister ebeveynler tarafından isterse de kendine talip olunan kişi tarafından sunulsun evliliğe talip olan kişi şartların hepsini yerine getirmek zorundadır. Evlilik şartlarının zorluğu, mantıklı yahut akıl dışı oluşu, güç yahut akıl gerektirmesi masaldan masala değişiklik gösterir. Ancak incelenen masallarda genel bakış, şartların kolay yerine getirilebilecek düzeyde olmadığı, evlilik isteyen kişinin kendinin ispatlaması için ciddi bir sınavdan geçtiği yönündedir.

2. İkinci Evlilik

Türk dünyası masallarında evlilik konusunda dikkat çekici başlıklardan biri ikinci evliliğdir. Masallarda ikinci eşle evlilik birinci eşin ölmesiyle gerçekleşir. İkinci evliliğin gerekçesi ise sıklıkla öksüz kalan çocukların sıkıntı çekmemesi talebidir.

İkinci eş ise bazen hiç evlenmemiştir bazen de dul kalmıştır. Hatta dul kaldıysa ilk evliliğinden olan çocuğunu da alıp evlendiği kişinin evine getirir. Ancak ikinci eş evlendiği adayın ilk eşinden olan çocuk ya da çocukları istemez. İstenmeyen çocuklar ikinci eş tarafından ortadan kaldırılmak istenir. Türk dünyası masallarında karşımıza sıklıkla çıkan ikinci eş çoklukla zalim bir üvey annedir. Eberhard ve Boratav ise üvey annenin, üvey evladına karşı düşmanlığını sosyolojik olgulara dayatır (Eberhard ve Boratav, 1953: 7).

İkinci evliliğin görüldüğü Türk dünyası masallarında üvey anne çocukları ortadan kaldırmak için bazen yalan söyler. İki Sandık (Baydemir, 2011: 763-766) adlı Özbek masalında zalim üvey anne, üvey kızının tüm işleri eksiksiz yapmasından, onun herkes tarafından sevilmesinden dolayı kızıdan nefret eder. Kendi kızıyla ortaklık yapan üvey anne, kız hakkında eşine hiçbir iş yapmadığı, onun hakkında herkesin kötü konuştuğu şeklinde yalanlar söyler. İkinci eşinin sözüne inanan baba, kızını ormanda tek başına bırakır. Doğruların anlaşılmasıyla zalim üvey anne ve kızı yılan ve ejderha tarafından öldürülür. Kel Cariye (Asano, 2010: 107-117) adlı Türkmen masalında ise üvey anne evlendiği kişinin çocuklarından kurtulmak için eşine çocuklarının onu hasta ettiği yalanını söyler, çocuklar evden kaçar.

Bazen de üvey annenin kendisi eyleme geçerek çeşitli zulümlerde bulunur. Cariye Kız (Baydemir, 2011: 457-462) adlı Özbek masalında üvey anne, üvey kızının kendi kızından daha güzel olduğunu düşündüğü için gözlerini oyup bir bataklığa atar. Kızı bataklıktan padişah kurtarır, kızın gözlerini iyileştirdikten sonra kızla evlenir; düğün dernek kurarlar. Üvey annenin ve kızının da akılları başlarından gider. Altın Kafayla Hıyar Kafa (Şamhoğlu, 2013: 200-202) adlı Tatar masalında ise üvey anne kendi kızından daha güzel olduğunu düşündüğü üvey kızını her gün döver, aç bırakır ve pis işleri yaptırır.

İkinci evliliğin olduğu masallarda üvey anneler; çocukların kendi annelerinin yapmayacağı anormal zulümleri yaptıkları ve merhametsiz davrandıkları için bir motif hâline gelmişlerdir. Bu kötü ve şefkatsiz davranışların bazen yamyamlığa varan boyuta ulaşmasına örnek verilebilecek Zalim Üvey Anne (Alptekin, 2003: 285-288) adlı Kazak masalında üvey anne doğrudan üvey çocuğunun etine aşerer. Üvey anne kocasına küçük oğlunu kesip vermesini ister. Oğluna dayanamayan baba onu kızına verir, ancak kız almaz; baba oğlunu keser, oğlan kuş donuna girer ve üvey annesi onu kuş hâliyle yiyecekken oğlan üvey annesini boğarak öldürür. Arslan'ın Dostları (Çetinkaya, 2019: 89-91) adlı Azerbaycan masalında ise üvey anne at eti aşerdiğini bu yüzden üvey oğlunun atının kesilmesini ister. Oğlan, ata durumu belirtir, at dile gelip kimsenin bulamayacağı bir yere uçup gider. Üvey annenin, üvey oğlunun dostu olan atın etine aşermesine Tüccarın Oğlu (Yalçınkaya, 2018: 1800-1811) adlı Uygur masalında da rastlanır. Üvey Kız ile Padişahın Oğlu (Karagöz, 2016: 285-287) adlı Tatar masalında ise üvey anne, üvey kızına yardımcı olan sığırı öldürüp etinden yemek ister. Kız ise sığırın bağırsaklarını vermeleri şartıyla kestirir. Eberhard ve Boratav

yamyamlığın, özellikle de çocukların yenmesi motifinin, insan yiyen kabileler hakkındaki haberlerle bağlantılı olabileceğini (Eberhard ve Boratav, 1953: 8) belirtirler.

Bazen de masalarda üvey annenin üvey oğluna âşık olduğu, onunla evlenebilmek için iftiraya başvurduğu görülür. Üvey Ana ile Genç Delikanlı (Gültekin, 2010: 1538-1547) adlı Tatar masasında üvey anne, üvey oğluna babasını sevmediğini aslında onunla olmak istediğini söyler. Bunun üzerine oğlandan olumsuz cevap alan üvey anne elbisesini yırtıp yüzünü çizer; vezirler yanlarına geldiğinde oğlanı ayıplarlar, padişah oğlunu trene bindirip başka memlekete yollar. Üç Kaygılı Adam (Zhamakina, 2009: 421-425) adlı Kazak masasında ise üvey anne, üvey oğluna onu beğendiğini onunla kalmasını söyler. Oğlan üvey annesinin teklifini kabul etmeyince saraydan kovulur. Şahzade ve Meleyke Hatun (Hafızoğlu, 2005: 37-51) adlı Azerbaycan masasında padişahın ikinci eşi üvey oğlu Camal'a âşık olur. Üvey anne Camal'dan sevgisine karşılık alamayınca oğlana iftira atar ve ülkeden kovdurtur.

Görüldüğü gibi ikinci evliliğini yapan erkeklerin seçtiği kadınlar merhametsiz, kötü bazen de ahlaksız olarak yansıtılır. İkinci evliliğini yapan kadın örneğine rastlanmamakla birlikte, ikinci evliliği yapan erkeğin ilk evlilikten olan çocuklarını istemeyen üvey anne evliliğindeki iktidarın sarsılması kaygısıyla her zaman çocuklardan kurtulma gayretinde olmuştur.

3. Çok Eşlilik

Türk dünyası masalarında görülen bir diğer evlenme örneği de çok eşle evlenmedir. Eş sayısı masalarda genellikle 2, 3, 4, 6, 9, 10, 30, 40, 41 ve 60 rakamlarıyla verilmiştir. Genellikle çok eşle evlenen kişi erkektir ve çok eşle evlenmenin sebebi ise sıklıkla çocuksuzluktur. Cılamış Han (Yılmaz, 1994: 211-217) adlı Kırgız masasında Cılamış Han evlat sahibi olabilmek için kırk kadına evlenir ancak kırkıdan da çocuğu olmaz. Bir kuş sayesinde kızla tanışır; onunla evlenir ve kırk birinci karısından bir oğlu ve bir kızı olur. Parıldama Sırlı Tabak (Fedakâr, 2011: 425-432) adlı Özbek masasında padişahın kırk karısı vardır ancak hiçbirinden çocuğu yoktur. Bu duruma üzülen padişaha vezirler kırk birinci eşle evlenmesini söylerler. Kırk birinci karısıyla evlenen padişahın oğlu ve kızı olur. Munduk ile Zarlık (Doğan, 2009: 251-260) adlı Kırgız masasında Cañçarkan Han'ın altmış karısından çocuğu olmaz. Altmış birinci karısı olan Kañçay ile evlenir, kızı ve oğlu olur. Mislabu (Baydemir, 2011: 776-784) adlı Özbek masasında Padişahın kırk tane karısı vardır. Ancak hiçbirinden çocuğu yoktur. Padişah papağanın yardımıyla Mislabu adlı kızla tanışır ve ondan çocuğu olur. Padişah Çocuk (Zhamakina, 2009: 347-351) adlı Kazak masasında padişah çocuk sahibi olabilmek için otuz kadın alır fakat istediği olmaz. Otuz birinci karısıyla evlenir ve bir erkek çocuğu olur.

Şerzad ile Gülşad (Baydemir, 2011: 554-560) adlı Özbek masasında ise on karısı olan padişahın çocuğu yoktur. On birinci kadından doğan çocuğunu da aslanlar kaçırrır. Aslanları avlayıp çocuğunu kurtarmak isteyen padişahın aslanlar tarafından eli yüzü parçalanır; kısa süre sonra ölür. Ölmeden önce vezirlerine çocuğunu aslanların elinden kurtarmasını söyler. Anne aslan tarafından büyütülen Şerzad ailesinin kim olduğunu öğrenir.

Bazen de çok eşliliğin sebebi; babanın çok evliliğe vasiyeti, evlenecek kişinin isteği veyahut hediye olarak bir kadını eş olarak verme de olabilir. Vasiyet (Gültekin, 2010: 1628) adlı Tatar masasında üç oğlu olan ihtiyar ölmeden önce oğullarını yanına çağırır. En küçük oğluna sıkça evlenme vasiyetinde bulunur. Minkü Batur (Özer, 2021: 123-160) adlı Uygur masasında Hebigül Tacı babasının kırk eşi olsa da kırk birinci eşinin de olmasını ister. Dutan Batır (Gültekin, 2010: 1410-1423) adlı Tatar masasında ise fakir bir bahadır çevresindeki insanları düşmandan kurtardığı için dokuz kadınla evlendirilir ve kırkı kız kırkı erkek olmak üzere seksen çocuğu olur.

Masalarda çok eşle evlilik yapan aday bazen karısının birini sevmez bazen de çocuğunu sevmez. Asan-Üsön (Yılmaz, 1994: 188-193) adlı Kırgız masasında Şaydat Han'ın iki karısı vardır. Şaydat Han küçük karısını sever, büyük karısını sevmez. Hatta küçük karısından olan oğlu Kısan okula gidip tahsilli biri olurken büyük karısından olan oğlu Asan-Üsön'ü okula vermez. Peri Kızı ile Taz'ın Hikâyesi (Yalçınkaya, 2018: 1668-1680) adlı Uygur masasında zengin bir bayın iki karısı vardır. İlk karısı iki oğlan doğurur, ikinci karısı da bir tane oğlan doğurur; doğum yaparken ikinci karısı ölür. Zengin bay ilk karısından olan çocukları daha çok sever hatta evlendirir, ikinci karısından olan çocuğu sevmez hatta çocuk at ağlında yaşar.

Türk dünyası masallarında çok eşlilik sonucu eşler arasında kıskançlık ortaya çıkar. Genellikle kıskanılan kadın çocuk doğuran ve en son evlenilen kadındır. Bu kadın hakkında çeşitli iftirada bulunurlar. Kıskanan kadınlar genellikle bir yardımcı bularak çocukları bir yere atırırlar. Bu yardımcı ise sıklıkla cadıdır. Kötülüğe yardım edenler çocukların yerine de hayvan koyarlar. Çocuklar ise ölmez, iyi yardımcıları tarafından kurtarılır. Bu iyi yardımcıları ise genellikle hayvan, balıkçı, çingene; çocuk sahibi olmayan kadın ve kocası veyahut da yaşlı bir çifttir. Üç Kız Kardeş (Uçkun, 2003: 566-568) adlı Gagavuz masalında üç kız kardeşle evlenen beyin oğlunun üçüncü karısından bir erkek bir kız çocuğu olur. Çocuklar olağanüstü özelliklere sahiptir. Bunları kıskanan iki abla çocukları sandıkla denize attırır. Lohusa yatağına da köpek yavrusu koyarlar. Çocuk yerine köpek yavrusu gören beyin oğlu doğum yapan eşini beline kadar toprağa gömdürür. Çocukları ise bir çingene kurtarır. Uzun süre sonra beyin oğlu, oğlunun eşi tarafından hakikati öğrenir. Karısı ve çocukları mutlu bir şekilde yaşar. Kıskanç kardeşler cezasını bulur. Omar ve Gaziza (Zhamakina, 2009: 344-356) adlı Kazak masalında padişahın ikinci karısı hamile kalır. Dokuz ay dokuz gün sonra bir kız ve bir erkek doğurur. Kadını kıskanan ilk eş bu çocuklardan kurtulmanın yollarını arar. Kıskanç kadın cadı aracılığıyla padişaha karın iki kedi doğurdu; karın ise kedi doğurdum diye kendini zehirledi dedirtir. Padişah bu duruma kızarak aslında içinde çocuklarının olduğu sandığı denize attırır. Denizde sandığı gören balıkçı sandığı alır, çocukları evlat edinir. Parıldama Sırlı Tabak (Fedakâr, 2011: 425-432) adlı Özbek masalında padişahın kırk birinci karısı doğum yapar. Bir kız bir erkek doğurur. Bu durumu kıskanan padişahın diğer kırk karısı çocukları yok etmek isterler. Çocukları çadırdan alarak saklayan kırk kadın, padişaha karın iki köpek eniği doğurdu derler. Bu durumu öğrenen padişah kırk birinci karısını çöle, çocukları da ormana gönderir. Çocukları ormanda bir ayı bulur. Hakikati bir Simurg sayesinde öğrenen padişah karısıyla tekrar nikâhlanır, kırk gün kırk gece düğün yapar. Munduk ile Zarlık (Doğan, 2009: 251-260) adlı Kırgız masalında ise Cañçarkan Han'ın altmış birinci karısı olan Kañçayım altın kâküllü bir oğul ile gümüş kâküllü bir kız doğurur. Bu durumu kıskanan hanın altmış karısı para karşılığında cadıyı çağırarak çocukları yok etmesini isterler. Cadı, Cañçarkan Han'a Kañçayım iki köpek doğurdu der, altmış karısı da Kañçayım'ın yüzüne tükürür. Cadı su kenarına çocukları götürürken çocuklar bir anda dile gelirler. Cadı çocuklara acımadan suya atar. Suya düşmeden kırk çilten onları yakalar ve giydirip geyik sütüyle besler. Geyiğin insan donuna girip gerçeği hana anlatmasıyla han çocuklarına ve altmış birinci karısına kavuşur. Altmış hanımını ise atın kuyruğuna bağlayıp öldürür; cadının da kulağını ve burnunu kesip dokuz yol kavşağındaki yola asar.

Türk dünyası masal örneklerinde erkeğin çok ešli olmasının asıl sebebi çocuksuzluktur. Çocuksuzluk, destan ve masal gibi edebi ürünlerde özellikle hükümdar konumundaki babanın karşısına çıkan en büyük problemdir ve çözüm bazen birden fazla kadınla evlenmek bazen de dua etmek ya da ilahi bir kimseden yardım almaktır.

4. Hayvanla Evlilik

Türk dünyası masallarında örneğine en çok rastlanan türlerden biri de hayvanla evlenmedir. Hayvanla evlenen kişi genellikle kadındır; ancak erkeğin bir hayvanla evlendiği birkaç masal da bulunmaktadır. Bir masalda insanın hayvanla evlenmesi için; insanın bir konuda hayvan tarafından tehdit edilmesi, insan ve hayvanın birbirine âşık olması, hayvanın insanı kaçırması, insanın gönüllü olarak, isteyerek evliliği kabul etmesi gibi gerekçeler sunulmuştur.

İbrahim Dilek, 'Sibiryaya Türk Masallarında Hayvanla Evlenme' adlı makalesinde Sibiryaya masallarından elde ettiği bulguları bir hayvanla doğrudan evlenme ve hayvan kılığına girmiş insanla evlenme olarak iki ana gruba ayırarak incelemiştir. Ayrıca hayvanla evlenmeyi sebepleri bakımından dörde ayırır: kaçarak evlenme, kabul yoluyla evlenme, tehdit yoluyla evlenme ve ödüllendirme yoluyla evlenme. Zenginlik ya da unvan sahibi olma, mutlu bir hayata kavuşma ve çocuk sahibi olma da hayvanla evlenmenin sonuçları olarak gösterilmiştir (Dilek, 2007: 209).

Masallarda insanın evlendiği hayvanlar; ayı, köpek, yılan, pars, kaplan, kurt, ördek, kaplumbağa olarak örneklenmiştir. En çok örneği görülen ayı ve yılanla evlenmedir. Ayı, belirli bir zaman vermeden evleneceği kişiyi alıp kaçıtır. Ayı Çocuk (Zhamakina, 2009: 304-310) adlı Kazak masalında ölen padişahın karısı dışarıya çıkar. Ayı, kadını alıp götürür. Kadının çocukları annelerini aramaya başlar. Zamanla ayıyla

yaşamaya alışan kadının ayıdan üç tane çocuğu olur. Çocuklardan birisi insan diğer ikisi ayıdır. Kadın çocuklarıyla ayının mağarasından kaçar. Başından geçenleri köy halkına anlatırlar. Ayı ve Papazdan Doğan Pehlivan (Uçkun, 2003: 569-571) adlı Gagavuz masalında ise insanı kaçıran hayvan dişi bir ayıdır. Gece yarısı dişi bir ayı gelip papazı yakalayıp götürür. Dişi ayı ile papazın bir çocuğu olur. Bu çocuk yarı ayı yarı insandır. Babasıyla bir olup annesini öldürür. Beraber papazın karısının yanına gelirler ama kadın bu çocuktan korkar; papaz kocasından onu yok etmesini ister. Papaz dişi ayıdan olan oğluna zorlu işler yaptırır, bununla birlikte tehlikeli yollara gönderir. Fakat dişi ayıdan olan çocuk her seferinde kurtulmayı başarır. Ayı Oğlu Iygıllak-Kara Möge (Aça, 2007: 370-380) adlı Tuva masalında bir zengin yanında hizmetçi olarak çalışan bir kadın akşamleyin su almaya gittiğinde bir ayı onu kaçırıp inine kapatarak kadını kendisine eş yapar. Kadın ayıdan hamile kalıp bir erkek çocuk doğurur. Çocuk çok hızlı büyür. Birinci günde bir yaşındayım, ikinci günde iki yaşındayım, der. Çocuk ve annesi ayının onları kapattığı mağaradan kaçarlar. Ayı peşlerine düşse de çocuk ayıyı döverek kaçar. Anne ve oğlu birçok macera yaşadktan sonra mutlu bir hayata kavuşurlar.

Bazen masalarda insanın kabul etmesiyle hayvanla evlendiği görülür. Ayı Gözü Serseri-Kaçak (Duranlı, 2010: 249-250) adlı Saha (Yakut) masalında dokuz yaşındaki kız, arkadaşlarıyla ormana yemiş toplamaya giderler. Arkadaşlarından uzaklaşan kız, onları bulamaz. Ormanda yemişlerin bir kısmını yerken hışırtı duyar. Bir anda ayı, kızın karşısına çıkar ve benimle eş olur musun der. Kız memnuniyetle cevabını verince ikisi birlikte yatmaya başlar. Ayıdan hamile kalan kızın hamileliği çok hızlı bir şekilde ilerler ve kız onuncu gün doğum yapar, oğlan annesine vatanının neresi olduğunu sorar. Oğlunun yardımıyla kadın kendi evine gelir.

Orta Asya ve Sibirya'nın büyük bir kısmında ayı ile kadın arasında cinsel ilişki olabileceğine ve bunun belli sıklıkla olduğuna hâlen inanıldığını bildiren Roux'a göre bu olasılığı kabul eden kavimler, insan ile hayvan arasındaki fizyolojik benzerliği kanıtlama çabasında dırlar ve bu benzerlikler kesindir. Hatta Boratav'dan aktardığına göre Anadolu'da kurt gibi çok önemli başka hayvanların mitlerinin tersine ayı mitinin kaybolmaması bununla benzerliklerden kaynaklanmaktadır (Roux, 2000: 292).

Yılan¹ Türk dünyası masalarında hayvanla evlilik konusunda sık karşılaşılan ikinci hayvandır. İnsan, yılanın tehdit etmesi nedeniyle yılanla evlenebilir. Tehdidin içeriği genellikle ölümdür. Bazen hayvan tarafından doğrudan evleneceği kişiye ölüm tehdidi edilir. Bazen de ölüm tehdidi anneye, babaya veyahut da kardeşlerden herhangi birisine edilir. Tehdit eden herhangi bir hayvan ise genellikle ceza sonucu hayvan kılığına girmek zorunda kalmış olan insandır. Güntay'ın Nağılı (Çetinkaya, 2019: 198-201) adlı Azerbaycan masalında kız kardeş ve abisi beraber yaşar. Bir gün kızın abisi avda yılan yakalar, yılanı öldüreceği sırada yılan dile gelir ve kız kardeşini kendisine ister. Yılan, abiye kardeşini ona vermezse öldüreceğini söyler. Oğlan, kız kardeşine durumu anlatır; kız istemeyerek de olsa yılanla evlenmek istediğini bildirir. On gün sonra kız kardeşini görmeye gitmek isteyen oğlan, yılanın oğlan olduğunu görür. Gördükleri karşısında şaşırarak kız kardeşine olanları söyler. Kız kardeş yılanın aslında Güntay adlı bir erkek olduğunu; peri annesinin yapmış olduğu sihir sonucu yılan bedenine girdiğini söyler. Hutdı Humar (Bayraktar, 2003: 239-249) adlı Türkmen masalında ise ihtiyar adam odunlarının arasında bir yılanla karşılaşır. İhtiyar adam yılanı öldürecekken yılan dile gelir ve üç kızından birini bana vereceksin der. Vermezsen öldürürüm diye tehditte bulunur. İhtiyar adam kızlarına durumu bildirir, en küçük kız istemese de yılanla evlenmeyi kabul eder. Kız uykusundan kalktıktan sonra karşısında ışıklar saçan genç bir oğlan görür. Bu oğlan evlendiği yılanıdır. Meğerse bu yılan Hutdı Humar adında bir peridir. Hutdı Humar'ın peri annesi, oğlu insanla evlenmek istediği için onu yılanla çevirmiştir.

Bazı masalarda evlenmek isteyen hayvan, insanı tek başına görür ve ona belirli bir zaman vererek alıp götürüleceğini; onunla evlenmeyi kabul etmezse zorla kaçıracağını söyler. Zöhre (Karagöz, 2016: 229-234) adlı Tatar masalında Zöhre arkadaşlarıyla yüzmeye gider. Zöhre hariç diğer kızlar yüzerken elbiselerinin yanında bir yılanın olduğunu fark edip kaçarlar. Zöhre elbiselerini almaya gittiğinde yılan dile gelir ve ona benimle evlenecek misin diye sorar. On sekiz yaşına geldiğinde seni alıp götürüleceğim der. On sekiz yaşına geldiğinde yılan Zöhre'nin evine gelir, evlenmeyi kabul etmeyen Zöhre'yi zorla kaçar. Birlikte göle girerler, suyun dibindeki kapıya ulaşırlar. Yılan kapıya değip çıkar, yakışıklı bir oğlan olur. Yakışıklı oğlan Zöhre'ye küçükken cinlerin onu kaçırıp yılan yaptığını, şimdi cinlerin padişahı olduğunu söyler.

Küçük Bacı (Aydın, 2008: 201-208) adlı Azerbaycan masalında insan ve hayvan birbirlerine karşılıksız aşk duyar; padişahın üç kızı vardır. Küçük kız kimseyle evlenmek istemez. Fakat yanına gelen köpekle birbirlerine âşık olurlar. Padişah bu durumu anlayınca köpeği kovmak ister, kız ve köpek birbirinden ayrılmayınca padişah ikisini birden kovar. Köpek kılığındaki kişi aslında periler padişahının oğludur. Adı da Hesenzar'dır. Bunu öğrenen kızla köpek kılığındaki Hesenzar tüm engellere rağmen evlenirler.

Çoğunluğu yılan ve ayıyla evlenme olan masalarda insanların evlendiği ya da evlenmek zorunda kaldığı başka hayvanlar da bulunmaktadır. Köpekle evlenme örneğinin yanı sıra; Kurt Kız (Yalçınkaya, 2018: 1548-1556) adlı Uygur masalında erkeğin evlenmek zorunda kaldığı hayvan dişi bir kurttur. Memmet (Gökçimen, 2000: 98-103) adlı Türkmen masalında bir adamın üç oğlu üç kızı vardır. Adam kızlarına sormadan sırasıyla birini kurda, birini kaplana, birini de parsa verir. Kurban (Uçkun, 2003: 462-466) adlı Gagavuz masalında ördek kızla padişahın oğlu evlenir. Kaplumbağa Kız (Uçkun, 2003: 466-468) adlı Gagavuz masalında ise padişah üç oğlundan ok atmasını ister. İki kardeşin okları kızların önüne düşerken en küçük kardeşin oku kaplumbağanın kabuğunun üstüne düşer. Oğlan okun üzerine düştüğü kaplumbağa kızla evlenmeyi kabul eder. Kuş ile Şahın Kızı (Çetinkaya, 2019: 179-181) adlı Azerbaycan masalında şahın kızı, kuşla evlenir. Kuşla evlendikten sonra kuşun aslında şekil değiştiren yakışıklı bir erkek olduğunu öğrenir.

Hayvanla evlenme, masal dünyasının ilgi çekici örneklerinden biri olması yanında yer yer olağanüstülükler de hizmet eder. Bir insanla bir hayvanın evlenmesi gerçek dışı bir durumdur, incelenen masalarda bazen gerçekten hayvan olan ve yaşamına hayvan olarak devam eden bir canlı söz konusu iken bazen türlü sebeplerle büyü yapılarak hayvana dönüştürülen ve bu gizemli sırla yaşayan bir insanla evlilik yapılmıştır. Genelde hayvanla evlilik örneklerinde düğün gibi bir törenin yapılmadığı, adı geçen hayvanların bazen insan özelliği gösterip insan gibi davrandığı da masalarda yer alır.

5. Olağanüstü Varlıklarla Evlilik

Türk dünyası masallarında tespit edilen bir diğer evlilik türü, olağanüstü varlıklarla yapılan evliliktir ki bu evlilik türünde özellikle insanın devle ve periyle evlendiği görülür. Ancak olağanüstü varlıklarla kaçırma/kaçırılma, alıp götürme, konuşma tarzındaki her diyalogda evlilik gerçekleşmez veya her eylem evlilikle sonuçlanmaz. Evlilik başlığı kullanılsa da olağanüstü varlıklarla olan etkileşimde nikâh kıyılması, düğün yapılması şeklinde bir eylem veya ritüel genelde gerçekleşmez, sebepsiz bir kaçırılma ile masal devam eder.

Umay Günay'a göre masalların temel felsefesi doğrultusunda kahraman karşılaştığı zorluklar etkisiyle zorluklarla mücadele etmeden, bir hüner göstermeden gücünü kanıtlamadan başarı ve mutluluğa ulaşamaz. Masalarda Hızır, derviş, peri, dev gibi olağanüstü yardımcıları, hayvanlar ve nesnelere yalnızca kahramanın yardımına koşar; ancak yardımın temel koşulu kahramanın iyiliğidir (Günay, 2011: 680).

Devin evlilik girişimi, çoğunlukla gelini alıp kaçırmasıyla başlar ve damadın çeşitli engeller sonucu devin bulunduğu yere giderek onu öldürmesiyle biter. Devler, incelenen masalarda bazen bir doğa olayıyla birlikte bir ışık huzmesinin içinden ortaya çıkar. Celal Beydili, bu durumu şu sözlerle açıklar "Dev motifinin, ışık, güneş ve ateşle ilgili olduğu düşünülmüştü. Eski inanışlarda, güneşin tutulmasını devlere bağlarlardı. Hikâyelerde, devin gelişi şöyle anlatılmıştır: Önce gök gürlemesi, yıldırım çakması, yerin titremesi ve aşağı inen kara bulutun içinden koca bir dev kadının çıkması. Bu karakterle, güneşe düşman olan doğa olayları arasında bir bağıllık düşünülmüştür" (Beydili, 2003: 169). Bahadır Yiğit (Ardoğan, 2009: 202-205) adlı Uygur masalında gelin alma kafilesi yarı yolda vardığında birden gök gürlemeye, şimşek çakmaya başlar. Gök gürültüsünün arasından bir dev çıkar ve kendisi evlenmek istediği için gelin olan Zarife'yi alıp kaçıtır. Zarife'nin kocası olacak Zeyrek, zorlu engellerden sonra devin yaşadığı yere gelip dev'i öldürür. Zarife'yle tekrar düğün yapıp mutlu mesut yaşarlar. Ak Kurt (Gültekin, 2010: 1241-1263) adlı Tatar masalında padişah, karısıyla gezmeye çıkar, gece uyurlarken bir fırtına çıkar ve devlerin padişahı, padişahın karısını kaçıtır ve onunla evlenir. Bir yıl sonra padişahın oğlu dev'i aramak için yola koyulur. Küçük oğlan ak kurdun isteklerini yerine getirir ve zorlu şartları geçtikten sonra annesini bulur, dev ve yardımcıları öldürür.

Bazen dev, bir yerde insanlara zulmederek evleneceği kişiyi alıp götürür. Bu yer genellikle uçsuz bucaksız bir ormandır. Göl Yemeş (Çetin Milci, 2006: 142-143) adlı Başkurt masalında Gölyemeş adlı bir

kızla bir yiğit evlenir. Buldukları ormana dev gelir ve ormanı yerle bir edip Gölyemeş'i kendisiyle evlensin diye alıp kaçıtır. Gölyemeş'in eşi devin yaşadığı yere gelir onunla savaşır; dev'i öldürür. Gölyemeş ile eşi mutlu bir şekilde yaşarlar.

Eriz ve Hanber (Işık, 2010: 445-452) adlı Nogay masalında ise devle evlilik ölümle sonuçlanır. Hanber adlı oğlan hanın kızı Eriz'i sever ancak Hanber savaşta ölür. Eriz, ihtiyar kadının zorlamasıyla Kalmık Devi'ne verilir. Eriz, üç gün üç gece Kalmık Dev'le evlendiği için ağlar; hatta atlar bile ağlar. Daha sonra bu evliliğe dayanamayan Eriz, kendini suya bırakır ve ölür. Eriz sevdiği Hanber'in yanına gömülür. Onların mezarlarında hurma ağacı biter. Devle zorla evlenmesine sebep olan kadının da mezarının üstünde diken biter. Eriz ve Hanber masalı, Arzu ile Kamber adlı halk hikâyesini anımsatmaktadır. Arzu ile Kamber hikâyesinde de kahramanlar ölür ve mezarlarında gül biter; ancak bu güller büyüyüp birbirlerine kavuşacakları zaman arada bulunan kocakarının kanı bir karaçalı olarak bu kavuşmaya engel olur (Alptekin, 1997: 216-218).

Evliliğin bir düğün töreniyle tamamlandığı masal örnekleri az da olsa bulunur. Büyücü Padişah ve Dev Oğlu (Uçkun, 2003: 562-565) adlı Gagavuz masalında padişah, kızını Tepegöz'den kurtaran devle görüşmek ister. Dev oğlu, padişahın kızıyla evlenmek istediğini söyler. Padişah kızıyla evlenebilmesi için şartları yerine getirmesi gerektiğini söyler. Dev'in oğlu padişahın şartlarını yerine getirir ve padişahın kızıyla evlenir. Dev adamı, dev oğluna büyük bir düğün yapar.

Devlerle evlilikten sonra sıklıkla karşımıza çıkan olağanüstü evlilik perileri yapılandır. Umay Günay'a göre, Türk masallarında periler çok güzel ve olağanüstü güçleri olan insan şeklinde tasvir edilir. Perilerin her şekle girme güçleri vardır; ayrıca nar, limon gibi meyvelerin ve kütük gibi eşyaların içinden çıktıkları da olur. İyi masal kahramanlarına daima yardım edip masal kahramanlarına kötülük edenleri de cezalandırırlar. Peri kızlarının insan kılığına girerek insanlarla evlenenleri de vardır (Günay, 2009: 92).

Devlerle yapılan evliliklerde kaçırma veya kaçırarak evlenme daha sık görülür; ama kaçırma eylemi genelde başarısız olmuştur. Perilerle evlilik başarılı olur ve periler genellikle evlendikleri kişilere kendi suretlerinde, diğer kişilere de kedi, maymun, su perisi gibi farklı suretlerde görülürler. Perinin eşinden çeşitli isteklerde bulunduğu; isteği yerine getirilmezse ortadan kaybolduğu örneklere de rastlanmıştır.

Peri, bazen eşine görme yasağı koyar. Beyzade ile Peri (Fedakâr, 2011: 389-400) adlı Özbek masalında padişahın en küçük oğlu sarı yayıyla ok atar. Attığı oku almak için sülün eşliğinde yola çıkar. Perilerin mağarasına girer ve kırk gün perilerle yaşar. Oğlana otağ yapma şartı koşan peri, otağı yapınca karı koca gibi yaşamaya başlarlar. Peri kızı kocasına peri şeklinde, diğer kişilere de kedi şeklinde görülür. Onun tek isteği saçları yıkanırken görülmemesidir. Oğlan, perinin saçlarını yıkarken görür, peri kaybolur. Onu aramak için yola çıkan oğlan, zorlu maceradan sonra periye kavuşur.

Bazen hayvan suretindeki peri eşinin ailesinden onay alırsa kadın suretinde görüneceğini belirtir. Kayıp Nikâh (Yalçinkaya, 2018: 1531-1540) adlı Uygur masalında padişahın oğlu atası dev olan bir kıza âşık olur. Beraber yarım yıl başka yerde yaşarlar. Padişahın oğlu anne ve babasının yanına gitmek ister fakat peri kızı onların yanına maymun suretinde gideceğini, eğer bu surette kabul ederlerse kadın suretine döneceğini söyler. Padişah oğlunun yanında getirdiği maymun suretindeki peri kızını kabul etse de annesi kabul etmez. Bu yüzden peri kızı güvercin kılığına girerek uçup gider. Padişahın oğlu buna dayanamaz. Onu bulmak için zorlu yolculuğa çıkar. Peri kızını Çin-Maçin denen yerde kadın suretinde bulur. Kırk gün kırk gece toy düzenler.

Peri kızları bazen evlenme yasağı koyar. İhtiyar Balıkçı ve Su Perisi (Yalçinkaya, 2018: 1497-1502) adlı Uygur masalında yaşlı adam balıkların padişahı ile karşılaşır. Balıkların padişahı, bu yaşlı adama su perisiyle gençlik iksiri verir; adam su perisini görünce güzelliğinden akli başından gider. Su perisi bu durumu anlar ve benimle evlenmeyi talep etmeyeceksin, yaşlı karımı terk etmeyeceksin der. Gençlik iksirini içtikten sonra kırk kadınla evlenip, su perisiyle de evlenme girişiminde bulunan adama su perisi şartını yerine getirmediği için eski hâline dönme cezası verir.

Olağanüstü varlıklarla evlilikte; dev, genelde kadını kaçıtır, zorlama ve alıkoyma ile tutar; bazı hâllerde evlenirler veya kadının rızası olmadan zorbalıkla masal devam eder. Periyle evlilik ise isteyerek

yapılan gerçek bir evlilik olarak sunulur. Masallardaki devlerin erkek, perilerin kadın olması da masal içi kurgunun yansıtılması bakımından dikkate değerdir. Fiziksel olarak daha büyük olanın erkek, narin ve güzel olanın kadın olarak kurgulanması; anlatıcının toplumsal bakışının masala yansıtılması şeklinde düşünülmektedir.

6. Aile İçi Evlilik

Türk dünyası masallarında aile içi evlilik örneği diğer evlilik örneklerine göre oldukça azdır. Masallarda bu tür evlilik tek kişinin istemesiyle, vasiyet etmeyle, şans eseri ya da kadere karşı gelmemek için ortaya çıkar. Ancak evlilik nadiren gerçekleşir; yani sıklıkla aile fertlerinden biriyle evliliğin gerçekleşmediği görülür. Evlilik yapan ya da yapmak isteyen kişi veyahut kişiler genellikle pişman olurlar. Bazen vasiyet yüzünden baba kızıyla evlenmek ister. Hılıvbike ile Yerkey (Karagöz, 2016: 792-804) adlı Başkurt masalında padişahın hanımı hasta yatağında eşine eğer ben ölürsem benim gibi güzel bir kadınla evlen, der. Kadın ölür, adam güzel kadın arar; ama bulamaz. En sonunda padişah, kızı Hılıvbike'yi çağırır ve onunla evleneceğini söyler. Kız çaresiz kabul eder. Padişah kızına hamama girmesini söyler. Kız bir yolunu bularak hamama girmeden kaçıp gider. Padişah kızını çok arar sonunda Yerkey adlı zengin birinin yanında olduğunu öğrenir. Yerkey'le savaşılan padişah yenilir. Durumu kabul eden padişah pişman olup kızını ve damadıyla mutlu bir şekilde yaşar. Abalı'ya göre "Babanın kızıyla evlenmek istemesini Batı kültüründeki "Cinderella", "ManyFurs" ve "Saint Dymna" masallarında da görmek mümkündür. Psikiyatrist Judith Lewis Herman, Father-Daughter Incest (Baba-Kız Ensesti) adlı kitabının giriş bölümünde popüler "Cinderella" masalını örnek göstererek annesinin ölümü üzerine kızın kaderinin babasının eş seçimiyle belirlendiğini söylemektedir. Baba ya başka bir kadınla evlenir ve bu kadın zalim bir üvey anne olur ya da babası onunla evlenmek ister" (Abalı, 2011: 49).

Annesi ile Evlenen Çocuk (Uçkun, 2003: 492-493) adlı Gagavuz masalında yeni doğan çocuğun kısmetinde büyüyünce annesi ile evlenecek yazılıdır. Annesi bu duruma üzülür, çocuğunu öldürmeye kıyamadığı için de sandığa koyup denize atar. Keşişler tarafından büyütülen çocuk, manastırda kalmak istemez. Tesadüfen babasının bulunduğu yerde bağcılık yapmaya başlar. Babası bilmeden oğlunun bağına girer ve bağından izinsiz yemiş toplar. Oğlan babasını tanımadığı için babasını vurup öldürür. Annesi dul kalınca onunla evlenir. Kadın başından geçenleri oğluna anlatınca günahattan kurtulmak için ikisini de keşişler karanlık odaya kapatırlar. Tövbe edip günahlarından arınırlar.

Talkamış (Doğan, 2009: 266-270) adlı Kırgız masalında kızın abisinin evlenmek için attığı elma şans eseri kıza denk gelir. Kız, abisiyle evlenmemek için küçük kız kardeşiyle kaçar. Bir sarayın önüne geldiklerinde onları gören sarayın sahibi Talkamış kıza âşık olur. Kızı ve geyiğe dönüşen kız kardeşini yok etmek isteyen Talkamış'ın karısı çeşitli entrikalara başvurur. Entrikalarında başarılı olamayan Talkamış'ın karısı cezalandırılır, kızla Talkamış evlenir.

Görülen sınırlı örneklerde baba-kız ve abi-kız kardeş evlilikleri gerçekleşmez. Kızlar, bu evlilikler gerçekleşmesin diye kaçarlar ve masal farklı yönde ilerler. Ancak masalın içinde bu tür bir ilişkinin söz konusu edilmesi gerçek yaşamda karşılaşılan örnekler olduğunu düşündürür. Yalnızca anne-oğul evliliği gerçekleşir ki bu da Yunan mitolojisindeki Oedipus mitinin² neredeyse aynısıdır. Masalın toplumsal bilinçdışının yaratımı olduğu kabulüyle toplumun bilinçli veya bilinçsizce kabul veya reddettiği çeşitli durum, davranış ve bilgilerin masalın olay örgüsü içinde kendine yer bulduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç

Türk dünyası coğrafyasının çeşitli bölgelerinden seçilen masallarda geçen evlenme ile ilişkili başlıklar bu çalışmada ele alınmıştır. Evlenme, her kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de çok önemsenmiş; bu nedenle toplumsal değerlerin aktarıldığı masal metinlerinde de sıklıkla kendine yer bulan bir motif olmuştur. Evlenme ile ilgili başlıklar "evlenme şartları, ikinci evlilik, çok eşlilik, hayvanla evlenme, olağanüstü varlıklarla evlenme, aile içi evlilik" şeklinde verilip Türk dünyası masallarındaki örnekleriyle incelenmiştir.

Evlenme şartları başlığı altında, şartların genellikle iki kişi tarafından verildiği görülmüştür. Bu şartların verildiği kişiler bazen çocuğunu evlendirmek isteyen ebeveyn tarafından verilirken bazen de kendine talip olan kişi tarafından oğlan ya da kıza sunulmuştur. Türk dünyası masallarında bu şartlar çeşitli

şekilde verilmiştir: ‘herhangi bir şeyi belirli bir zamanda getirme’, ‘bir şeyi bulma’, ‘bir bina, yapı vb. şeyler yaptırma’, ‘yalan söyleme’, ‘şartların hepsinin bir günde söylenmemesi’, ‘bedensel güç içeren şartlar’, ‘koşu şartı’ başlıkları altında incelenmiştir. Daha sonra şartları yerine getiren kahramana insanın, hayvanın yahut olağanüstü varlıkların yardım ettiği görülmüştür.

İkinci evliliğin görüldüğü masalarda bunun sebepleri ve kimin daha çok ikinci kez evlilik yaptığı tespit edilmiştir. Başlık ile ilgili tespit edilen masalarda ikinci evliliğini yapan kişinin çoğunlukla kadın ve bu kadının da “zalim üvey anne” olduğu görülmüştür. Motif olarak ele aldığımız zalim üvey annenin masalarda çeşitli eylemler sergilediği tespit edilmiştir. Bu tespitler ‘yalan söyleme’, ‘çeşitli zulümlerde bulunma’, ‘yamyamlık’, ‘üvey oğluna âşık olma’ şeklindedir. Üvey annenin, sosyolojik ve psikolojik açıdan niçin üvey çocuklarını sevmediği irdelenmeye çalışılmıştır.

Çok eşlilik maddesinde, eş sayısının masalarda 2 ila 60 arasında değişen ve çoğu formilistik kabul edilen sayılar olduğu tespit edilmiştir. Genellikle çok eşle evlenen kişi erkektir ve çok eşle evlenmenin sebebi ise en çok çocuksuzluk olmuştur. Türk dünyası masalarında çocuksuzluğun yanı sıra ‘vasiyet’, ‘evlenecek kişinin isteği’, ‘hediye olarak bir kadını eş olarak verme’ de çok eşliliğin sebepleri arasında yer almıştır. İncelenen başlık altında bu evlenmelerin sonucu eşler arasında kıskançlık durumunun ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Kıskanılan kişi, en son evlenilen ve çocuk doğuran kişi olmuştur. Kıskanılan kişiye iftiralar atıldığı, çocuklarından ayırmak için çeşitli entrikalar yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak entrikayı yapan kişiler masalın sonunda cezalandırılmışlardır.

Türk dünyası masalarında, sayıca en çok rastlanan örnek hayvanla evlenmedir. Hayvanla evlenen kişi genellikle kadındır; bununla birlikte erkeğin de bir hayvanla evlenmesi birkaç masalda yer almıştır. İnsanla hayvanın evlenmesinin gerekçeleri ‘insanın bir konuda hayvan tarafından tehdit edilmesi’, ‘insan ve hayvanın birbirine âşık olması’, ‘hayvanın insanı kaçırmaması’, ‘insanın gönüllü olarak evliliği kabul etmesi’ şeklinde sıralanır. İnsanın evlendiği hayvanlar; ayı, yılan, köpek, pars, kaplan, kurt, ördek, kaplumbağa olarak örneklenmiştir; bunlar arasında da ayı ve yılanla evlenme ilk sırada yer almıştır. Tespit edilen masalarda ayı örneklerinde şekil/kılık değiştirme görülmezken; yılanla evlenmede yılan şekil değiştirmektedir. Ayrıca hayvanlarla ilgili yasaklanan eylemlere de yer verilmiştir.

Olağanüstü varlıklarla evlilik başlığı altında, Türk dünyası masalarında bu evliliğin sıklıkla insanın devle, periyle evlenmesi şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Türk dünyası masalarında genellikle devin evlilik girişimi gelini alıp kaçırmamasıyla başlamış, damadın çeşitli engeller sonucu devin bulunduğu yere giderek onu öldürmesiyle bitmiştir. Bazen de dev evlenmek istediği kişinin bulunduğu yeri darmadağın edip evlenmek istediği kişiyi kaçırmıştır. Devle evlilik bazen ölümle sonuçlanmıştır. Bazen de devle evlilik gerçekleşmiştir. Devletle evlilikten sonra sıklıkla perilerle evlilik yapılmıştır. İnsanın periyle evlenmesinde periler çeşitli suretlerde görülmüştür. Perilerle yapılan evlilik, normal bir evlilik olarak yansıtılır. Türk dünyası masalarında periler tıpkı insanlar gibi ‘görme yasağı’ ve ‘evlenme yasağı’ koymuşlardır.

Türk dünyası masalarında aile içi evlilik örneğinin diğer evlilik örneklerine göre az olduğu tespit edilmiştir. Masalarda bu tür evlilik ‘tek kişinin istemesiyle’, ‘vasiyet etmeyle’, ‘şans eseri’ ya da ‘kadere karşı gelmemek’ için ortaya çıkmıştır. Ancak evliliğin nadiren gerçekleştiği, sıklıkla da aile fertlerinden biriyle evliliğin gerçekleşmediği görülmüştür. Tespit edilen masalarda baba-kız ve abi-kız kardeş evlilikleri gerçekleşmezken, anne-oğul evliliği gerçekleşmiştir.

Türk dünyası masal incelemelerinde, masaldaki olay akışı üzerinde ileriye götüren, konuyu karmaşıklaştırıp entrikayı artıran, hayvan veya olağanüstü varlıklarla evlilik şeklinde şaşırtıcı örnekler içeren evlilik konusu pek çok masal metninde kendine yer bulmuştur. İnsan yaşamının önemli geçişlerinden olan, aile yapısına vurgu yapan, düğünle törensel boyuta taşınan evlilik; değer aktarımı ve geleneğin devamlılığı noktasına hizmet etmektedir.

Sonnotlar

1. Yılan, Radloff’un tespit ettiği Altay yaratılış efsanesinde yer alır. Burada yılan, Erlik’in sözüne aldanmış bir hayvandır; çünkü yılan ve köpek, yenilmesi yasaklanan dört daldaki meyveleri korumakla görevliydi. Erlik ilk insanlar olan Törüngey ve Eje’yi yasak meyveyi yemeleri için kandırmaya çalışırken, yılan ağaca çıkararak

elmayı ısıtır. Bu arada Erlik'in sözlerine kanan Eje de elmayı ısıtır ve ısırmak istemediği hâlde Törüngey'in ağzına sürer. O anda her ikisinin de tüyleri dökülür. Yaratıcı Ülgen bu işin sorumlusunun kim olduğunu sorduğu zaman Törüngey ve Eje suçu birbirine atarlar. Bu nedenle hepsini cezalandıran Ülgen yılanı: “Şimdi sen Körmös (Şeytan) oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun, öldürsün” der. Sonunda Törüngey ve Eje dünyada, Şeytan da yeraltında yaşamaya mahkûm edilir (Ögel 2010: 451).

2. Oedipus mitinde bir kâhin, Theba Kralı Laios ve karısı İokaste'ye doğacak olan oğullarının babasını öldüreceğini ve annesini de kendisine eş olarak alacağını söyler. Bu kaderden kurtulmak için İokaste, yeni doğmuş olan çocuğunu çobana teslim eder. Çoban, ayakları bağlanmış olan çocuğu ormana bırakamaz. Verilen görevi yerine getirmeyen yaşlı çoban çocuğu Korint Kralı'nın memuruna verir. Memur da çocuğu alıp krala teslim eder. Delphi şehrinin kâhini genç adam Oedipus'a babasını öldüreceğini ve annesiyle evleneceğini söyler. Bu durumdan rahatsız olan genç adam Delphi'den geri dönerken yaşlı bir adamla kavga eder ve onu öldürür. Aslında ölen yaşlı adam genç adam Oedipus'un gerçek babası Theba Kralı Laios'tur. Oedipus mitinin devamında Oedipus bir süre sonra Theba'ya gelir ve bilmecenin cevabını bildikten sonra Theba Kralı olur ve İokaste'yle evlenir. Oedipus kral olduktan sonra şehirde büyük bir veba salgını çıkar ve birçok Thebalı ölür. Kâhin bu vebanın Kral Oedipus'ın işlediği bir suçtan dolayı ortaya çıktığını söyleyince onu baba katili olmak ve ensest yapmakla suçlar. Kral buna inanmak istemese de sonunda gerçeği anlar ve bu acıyla kendi gözlerini kör eder; İokaste ise intihar eder (Fromm, 1992: 214-215).

Kaynaklar

- ABALI, N. (2011). *Halk Anlatılarında Ensest*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AÇA, M. (2007). *Tıva Halk Masalları*. Konya: Kömen Yayınları.
- ALPTEKİN, A. B. (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ALPTEKİN, A. B. (2003). *Kazak Masallarından Seçmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARDOĞAN, A. (2009). *Uygur Halk Masalları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ASANO, R. (2010). *Türkmen Masalları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYDIN, A. (2008). *Azerbaycan Masalları -2- Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BAYDEMİR, H. (2011). *Özbek Halk Masalları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- BAYRAKTAR, Z. (2003). *Türkmen Halk Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BEYDİLİ, C. (2003). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt-Kitap Yayın.
- BİRDAL, A. (2004). *Kuzey Azerbaycan Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BORATAV, P. N. (1978). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BORATAV, P. N. (2016). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- ÇETİNKAYA, B. G. (2019). *Azerbaycan Nağulları (Hoy) 1-2: Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DİLEK, İ. (2007). “Sibirya Türk Masallarında Hayvanla Evlenme”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22, 207-218.
- DOĞAN, S. (2009). *Kırgız Masalları: Metin-İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DURANLI, M. (2010). *Saha (Yakut) Büyü Masalları*. Konya: Kömen Yayınları.
- EBERHARD, V. W. ve BORATAV, P. N. (1953). *Türk Halk Masalları Tipleri*. Wiesbaden.

- ERGİN, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- FEDAKÂR, S. (2011). *Özbek Sözlü Geleneğinde Masallar*. İzmir: Egetan Bas. Yayın.
- FROMM, E. (1992). *Rüyalar, Masallar, Mitoslar*. (Çev.: Aydın Arıtan ve Kaan H. Ökten), İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- GÖKÇİMEN, A. (2000). *Türkmen Masalları Üzerine Motif İncelemesi: Hayvan Masalları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜLTEKİN, M. (2010). *Tataristan Masalları Üzerinde Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNAY, U. (1992). Masal. *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, C.3.
- GÜNAY, U. (2009). "Türk Masallarında Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 2, S. 3-4, 84-115.
- GÜNAY, U. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- HAFIZOĞLU, E. B. (2005). *Azerbaycan Masalları Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İŞİK, M. (2010). *Nogay Masalları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARAGÖZ, E. (2016). *Tatar-Başkurt Sihirli Masalları Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması: Aktarma-Motif Tespiti-Motif Dizini*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MİLCİ, Ç., E. (2006). *Başkurt Masalları ve Başkurt Türkçesindeki Sözcük Grupları: İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Çeviri-Metin-Dizin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- ÖGEL, B. (2010). *Türk Mitolojisi 1. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖRNEK, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZCAN, D. (2016). "Uşak Yöresinde Evlilikle İlgili Ritüel ve Büyüsel İçerikli Pratikler", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 9, S: XXVIII, 259-272.
- ÖZER, H. (2021). *Lopnur Halk Masalları: Metin Aktarma-İnceleme-Çeviri Yazı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- ROUX, J. P. (2000). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- SAÇKESEN, A. (2010). *Özbek Masallarının Tip ve Motif Yapısı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAKAOĞLU, S. (2002). *Gümeşhane ve Bayburt Masalları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞAMLIOĞLU, E. (2013). *Kırım Tatar Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞİMŞEK, E. (2001). *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırmaları*. Ankara: TDK Yayınları.
- UÇKUN, R. (2003). *Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UYŞAL, Y. (2014). *Hakas Masalları: Metin-İnceleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YALÇINKAYA, F. (2018). *Uygur Sihar Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILMAZ, M. (1994). *Kırgız Halk Masalları: Motif İndex ve Tercüme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ZHAMAKİNA, A. (2009). *Kazak Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynağı

URL-1: Türk Dil Kurumu Sözlükleri Sitesi, “Evlenmek” <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 21.07.2023)